

29. 8. 2012

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

K některým obchodněprávním aspektům smluvní pokuty v relaci k úpravě smluvní pokuty novým občanským zákoníkem

Zvláštní úprava smluvní pokuty v obchodním právu byla zavedena až současně platným a účinným obchodním zákoníkem. Hospodářský zákoník z roku 1964 se smluvní pokutou nijak nezabýval a v této době smluvní pokutu okrajově upravoval pouze zákoník mezinárodního obchodu z roku 1963. Obdobu institutu smluvní pokuty tedy bylo možno použít pouze v obchodněprávních vztazích s mezinárodním prvkem. Z uvedeného vyplývá, že specifická úprava smluvní pokuty v obchodním právu nemá v české právní kultuře příliš dlouhou tradici. Vzhledem k tomu, že obchodní zákoník upravuje pouze některé odchylky od občanskoprávní úpravy smluvní pokuty, jsou tato ustanovení občanského zákoníku pro obchodní právo subsidiárně aplikovatelná. Hned v úvodu je vhodné zmínit, že úprava smluvní pokuty bude s účinností nového občanského zákoníku od 1. 1. 2014 koncipována opět jako jednotná s využitím pro celé soukromé právo.

TOMAN, DEVÁTÝ & PARTNEŘI
ADVOKÁTNÍ KANCELÁŘ

Základní odlišností v současné době je, že smluvní pokuta v obchodním právu je na rozdíl od subjektivní úpravy občanskoprávní, založena na objektivním principu, kdy dlužník je povinen zaplatit smluvní pokutu bez ohledu na zavinění. Jedná se o absolutní objektivní odpovědnost bez možnosti liberace, neboť platí, že okolnosti vylučující odpovědnost za škodu, tedy okolnosti nezávislé na vůli povinné strany, neodvratitelné a nepředvídatelné a bránící splnění povinnosti, nelze pro případ povinnosti hradit smluvní pokutu v režimu obchodního zákoníku použít. Tato úprava ovšem není kogentní, a proto smluvním stranám nic nebrání v tom, aby si i v obchodněprávních vztazích ujednaly subjektivní odpovědnost za porušení zajišťované povinnosti či si sjednaly prostou objektivní odpovědnost, která by vyloučila situace, kdy dlužník odpovídá i za porušení povinnosti způsobené vyšší mocí. Konstrukce subjektivní odpovědnosti však podle mého názoru není v případě smluvní pokuty v obchodním právu zrovna nejšťastnější s ohledem na samotný charakter obchodněprávních vztahů, jejichž účelem je pružně a dynamicky upravovat vztahy mezi podnikateli – profesionály, kdy prokazování zavinění by mohlo přispívat k nežádoucím průtahům a komplikacím jejich včasné a úspěšné realizace. V obchodním zákoníku se totiž na rozdíl od úpravy občanskoprávní automaticky neuplatní princip presumpce nedbalostního zavinění potencionálního dlužníka. De lege ferendae má být tento rozdíl ve vztahu k zavinění v úpravě smluvní pokuty v občanském a obchodním právu odstraněn a **nadále má být smluvní pokuta pro celé soukromoprávní odvětví vystavěna na principu objektivním**. V tomto ohledu bude úprava smluvní pokuty v novém občanském zákoníku přísnější, nicméně na druhou stranu bude zajištění závazku smluvní pokutou jistě efektivnější, když

strany nebudou ve vztahu k zavinění zatěžovány důkazním břemenem. Na tomto místě je vhodné zmínit, že smluvní pokuta byla v úpravě nového občanského zákoníku formálně vyňata z oddílu o zajištění závazků a nadále je zařazena do zvláštního oddílu o utvrzení dluhu, a to spolu s ustanoveními o uznání dluhu. Podle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku totiž smluvní pokuta dluh utvrzuje, a nikoliv zajišťuje, a to tím způsobem, že dlužník je hrozbou další povinnosti k sankčnímu plnění více motivován ke splnění prvotní povinnosti. Domnívám se, že tato úvaha má svoji logiku, nicméně lze do jisté míry chápat utvrzení a zajištění dluhu v mnoha ohledech jako synonyma a dle mého názoru se tak jedná o spíše kategorizaci formální.

Dalším odlišným aspektem smluvní pokuty v obchodním právu je, že se případná změna nebo zánik hlavního závazku nedotýkají práva na zaplacení smluvní pokuty. Tato kogentní úprava do jisté míry prolamuje zásadu akcesority závazku k placení smluvní pokuty k závazku hlavnímu, který smluvní pokuta zajišťuje. Nový občanský zákoník obdobně stanoví, že **zaplacení smluvní pokuty nezbavuje dlužníka povinnosti splnit dluh smluvní pokutou utvrzený.**

Obchodní zákoník dnes výslovně stanoví, že se odstoupení od smlouvy nedotýká nároku na zaplacení smluvní pokuty. Podle obchodního zákoníku lze pak od smlouvy odstoupit jen tehdy, jestliže to umožňuje smlouva nebo zákon. V obchodněprávních vztazích, na rozdíl od občanskoprávních závazků, má odstoupení od smlouvy účinky ex nunc, tj. okamžikem účinnosti odstoupení. K odstoupení od smlouvy pak nejčastěji dochází z důvodu porušení právní povinnosti druhé strany, stejně tak dochází ke vzniku nároku na zaplacení smluvní pokuty. **Dispozitivní ustanovení obchodního zákoníku výslovně upravující osud smluvní pokuty v případě odstoupení od smlouvy však již nový občanský zákoník nepřijímá.**

V neposlední řadě je významným specifikem smluvní pokuty v obchodním právu možnost soudu nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, a to až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. Tento obchodněprávní institut moderace smluvní pokuty dává soudu možnost vstoupit do již uzavřeného smluvního vztahu, což je určitým průlomem do zásady smluvní volnosti prosazované v soukromém právu. Na druhou stranu si lze představit celou řadu společenských situací, kdy je soudní ingerence tohoto druhu více než žádoucí. Ve většině evropských soukromoprávních kodexů je pak tento institut upraven obecně a někde i v širší míře, kdy např. podle francouzského Code Civil soud může ujednanou smluvní pokutu jak snížit, tak dokonce zvýšit! Tento institut je pak obecně využíván více ve vztazích občanskoprávních a někde je na rozdíl od české úpravy v určitých obchodních vztazích výslovně vyloučen (např. v Německu). **Nový občanský zákoník moderační zásadu zakotvenou v obchodním zákoníku přejímá a nadále se její aplikace bude moct dlužník dovolat v celém soukromém právu.**

Nový občanský zákoník, stejně jako doposud, dále výslovně uvádí, že **k náhradě škody, vznikne-li na ni později právo, je poškozený oprávněn pouze do výše smluvní pokuty.** Nárok na smluvní pokutu tedy vzniká porušením povinnosti, aniž by muselo dojít ke vzniku škody. Náhradu škody, pokud není stranami ujednáno jinak, tudíž nebude možno požadovat ani v případě úmyslného zavinění dlužníka, což se v řadě zahraničních právních řádů osvědčilo. Konstrukce náhrady celé škody v případě úmyslného zavinění dlužníka by měla podle mého názoru v novém občanském zákoníku opodstatnění, neboť by mohla zamezit tomu, aby se dlužník ujednáním nízké smluvní pokuty vyhnul případné odpovědnosti za vyšší škodu, kterou úmyslně způsobil.

Pokud se jedná o samotné ujednání stran o smluvní pokutě, **nový občanský zákoník jako podstatnou náležitost již obligatorně nepožaduje písemnou formu,** což může přinést řadu problémů spojených s dokazováním. Mezi podstatné náležitosti pak nový občanský zákoník nadále řadí určitost výše smluvní pokuty nebo způsob, jakým se výše smluvní pokuty určí. K odstranění pochybností nový občanský zákoník výslovně stanoví možnost ujednání smluvní pokuty i v jiném, než

peněžitým plnění. Naturální formu plnění smluvní pokuty současná praxe připouští, i když to dle mého názoru není s ohledem na požadavek určitosti výše smluvní pokuty příliš vhodné ani praktické.

Jistou podobnost se smluvní pokutou vykazuje staronový **instit ut z ávdavku**, který je upraven v obecných ustanoveních třetího dílu nového občanského zákoníku upravujícího obsah závazků. Z ávdavek nebo-li „arrha“ byl již součástí ABGB z roku 1811. Jedná se o plnění poskytnuté před nebo popř. při uzavření smlouvy, kterým strana, která jej dala, poskytuje jistotu, že dluh splní. Z ávdavek tedy slouží hlavně jako důkaz o uzavření smlouvy. Shodně jako smluvní pokuta je z ávdavek smluvní sankcí za porušení určité smluvní povinnosti. Stejně jako smluvní pokuta z ávdavek nenahrazuje splnění zajištěné povinnosti. Na rozdíl od smluvní pokuty však nelze požadovat z ávdavek vedle smluvního plnění. Pokud strana, která z ávdavek poskytla, poruší smlouvu, může si druhá strana z ávdavek ponechat nebo může požadovat vrácení dvojitého z ávdavku a smlouva se nerealizuje. V případě, že bylo současně se z ávdavkem ujednáno právo odstoupit od smlouvy, aniž se zvláště ujednalo odstoupné, považuje nový občanský zákoník z ávdavek za odstoupné. Dále pak nový občanský zákoník zavádí pravidlo, že odstoupí-li od smlouvy strana, která z ávdavek dala, ztrácí právo na jeho vrácení; odstoupí-li strana, která z ávdavek přijala, vydá druhé dvojnásobně tolik. Co přimělo zákonodárce ke znovuzavedení tohoto zastaralého institutu, není z důvodové zprávy patrné. Domnívám se, že v současné době popsanou funkci z ávdavku spolehlivě naplní dispozitivní úprava smluvní pokuty a odstoupení od smlouvy, kdy si strany mohou sankční následky porušení povinnosti dohodnout tak, aby to co nejvíce vyhovovalo jejich potřebám.

Závěrem lze shrnout, že současná roztržštěná úprava smluvní pokuty není příliš praktická a její sjednocení v uceleném soukromoprávním kodexu je jistě žádoucí. Přínosem nového občanského zákoníku by tak mohla být zejména objektivizace smluvní pokuty a s tím související rozšíření moderačního práva soudu i na vztahy občanskoprávní.

JUDr. Monika Hrmová

[TOMAN, DEVÁTÝ & PARTNEŘI advokátní kancelář, s. r. o.](#)

Trojanova 12
120 00 Praha 2

Tel.: +420 224 918 490
Fax: +420 224 920 468
e-mail: ak@iustitia.cz

© EPRAVO.CZ - Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Byznys a paragrafy, díl 32.: Konkurenční doložka](#)
- [Skryté ujednání v realitní smlouvě - zbytečná hra na schovávanou](#)
- [Odpovědnost člena voleného orgánu dle § 159 OZ a vymezení škody způsobené právnícké osobě](#)
- [Vnosy do společného jmění manželů a jejich valorizace v aktuální judikatuře Nejvyššího soudu a Ústavního soudu](#)

- [Právo na přístup ke kamerovým záznamům: střet GDPR, informačního zákona a praxe veřejných institucí](#)
- [Postoupení pohledávky na výživné jako novinka právní úpravy účinné od 1. 1. 2026](#)
- [Jak zahájit provoz mezinárodní letecké linky do České republiky \(EU\): právní požadavky pro aerolinky ze třetích zemí](#)
- [Mimořádné vydržení a vývoj judikatury Nejvyššího soudu](#)
- [Preventivně-sankční funkce náhrady nemajetkové újmy za porušení osobnostních práv pohledem Ústavního soudu](#)
- [Odštěpný závod zahraniční společnosti optikou NIS2: Jak správně určit velikost podniku?](#)
- [Zápis ochranné známky bez komplikací. Klíčem k úspěchu je kvalitní předběžná rešerše](#)